Geliş Tarihi/Submission Date: 07.09.2022
Kabul Tarihi/Acceptance Date: 24.02. 2023
DOI Number: 10.12981/mahder.1172133
Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2023, Cilt: 16, Sayı: 41, 186-209.

Araştırma Makalesi
Research Article

ŞARKIŞLA ORTAKÖY ALEVİLERİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ: EVLENME VE DÜĞÜN

♦

SARKISLA ORTAKOY ALEVIS TRANSITION RITUALS: MARRIAGE AND WEDDING

Çiçek TOPÇU[*]-Ulvi TOPÇU[**]

ÖZ: Emlek yöresi olarak da adlandırılan bölge, Sivas'ın Yıldızeli ilçesi ile Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesi arasında kalan Kızılırmak Vadisi'nin bulunduğu alanı ifade eden coğrafi bir adlandırmadır. Bölge Yıldızeli – Şarkışla – Akdağmadeni üçgeni içinde yer alır. Bu bölge adını edebiyat tarihine yazdıran ozanların yetiştiği bölgedir. Âşık Kul Sabri, Âşık Yusuf, Âşık Hasan Devrani, Âşık Ali İzzet Özkan ve Âşık Veysel hep bu bölgenin yetiştirdiği önemli şairlerimizdir. Ortaköy Emlek yöresinin en büyük köyü olması hasebiyle Alevi geleneklerini yaşayan ve yaşatan en önemli köylerden biridir. Bu sebeple araştırma sahası olarak bu köy seçilmiştir. Bu köyün Türkmen – Alevi kültürünün araştırılmasında önemli bir merkez olduğu düşünülmüştür. Sahayla ilgili çalışma konusu tespit edilirken, sahanın hem kültür bakımından zenginliği hem de "Geçiş dönemlerine" ait araştırmanın olmayışı dikkate alınmıştır. Bu çıkış noktasıyla "Ortaköy Alevilerinde Geçiş Dönemleri" konusu araştırılmaya değer bulunmuştur. Buradaki araştırmada, geçiş döneminin önemli bir aşamasını işaretleyen evlilik ritüeli ve evlenme geleneğinde evlilik yaşı, eş seçimi, görücülük, kız isteme, nişan, düğün öncesi hazırlık, kına gecesi, gelin almaya gitme gelin indirme, nikâh ritüelleri araştırılmaktadır. Araştırma, katılımlı "gözlem tekniği" ve saha araştırma metodu olan "görüşme metodu" çerçevesinde yapılmıştır. Sözlü kültür ortamında ve video ses kaydı gibi elektronik kültür ortamlarında "katılımsız gözlem yöntemi"nden yararlanılmıştır. Nihai olarak, doğum öncesinden başlayan ve doğumdan sonraki süreçlerde de devam eden geleneklerin ve inanmaların insanı yalnız bırakmadığı, hatta yaşamları boyunca onları yönlendirdiği bilgisine ulaşılmaktadır. Saha çalışmasının yapıldığı köyde geçiş dönemi ritüellerinden evliliğin eskiye oranla biçim değiştirse de muhteva yönüyle özünü muhafaza ettiği ve canlılığını koruduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş dönemleri, evlenme, düğün, Ortaköy Alevileri, Şarkışla'da evlilik.

ABSTRACT: *The region, also called Emlek region, is a geographical designation that expresses the area where Kızılırmak Valley is located between Yıldızeli district of Sivas and Akdağmadeni district of Yozgat. The region is located in the Yıldızeli – Şarkışla – Akdağmadeni triangle. This region is the region where the poets who wrote their names in the history of literature were raised. Aşık Kul Sabri, Aşık Yusuf, Aşık Hasan Devrani, Aşık Ali İzzet Özkan, and Aşık Veysel are all our important poets raised by this region. Ortaköy Emlek is one of the most important villages that live and keep alive the traditions of Alevi because it is the largest village in the region. For this reason, this village was chosen as the research area. This village was thought to be an*

[*] Dr.-Antalya Belek üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü / Antalya-cicektopcu@outlook.com (Orcid: 0000-0002-9273-2529)
[**] Bilim Uzmanı / Kayseri-eyluletut@gmail.com (Orcid: 0009-0007-7340-7687)

This article was checked by Turnitin.

important center for the study of Turkmen-Alevi culture. While determining the study subject related to the field, both the richness of the field in terms of culture and the lack of research belonging to "Transitional Periods" were taken into consideration. With this starting point, the subject of "Transition Periods in Ortaköy Alevis" was found worth investigating. In this study, the marriage ritual and marriage tradition, which mark an important stage of the transition period, are investigated, marriage age, spouse selection, see-through, asking for a girl, engagement, pre-wedding preparation, henna night, going to pick a bride, lowering the bride, and wedding rituals. The research was carried out within the framework of the "observation technique" and the "interview method", which is a field research method. The "unattended observation method" has been used in oral cultural environments and electronic cultural environments such as video sound recordings. Finally, it has been learned that the traditions and beliefs that start before birth and continue in the postnatal processes do not leave people alone, and even guide them throughout their lives. In the village where the fieldwork was carried out, it is seen that although the marriage, which is one of the transitional rituals, has changed its form compared to the past, it has preserved its essence in terms of content and preserved its vitality.

Keywords: *Transition periods, marriage, wedding, Ortaköy Alevis, marriage in Şarkışla.*

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, kabileden topluma, toplumdan millete geçiş sürecinde kültürel birikimlerini de kuşaklara taşımasını bilmiş ve bu sayede varlığını anlamlandırmıştır. Millet oluşumu sürecinde bu kültürel birikimler önemli bir yapı taşı görevi ifşa eder. Doğumla başlayan süreçte içinde doğulan toplumun değerleri, kişinin adından tutun da yaşamının her alanında belirleyici bir unsurdur. Doğumdan ölüme kadar geçen süreçte adımız, dilimiz, kültürümüz, sosyal ve etnik statümüz hep bu kültürel birikimlerin etkisi ve yönlendirmesi altında olmaktadır.

Kültürel birikimler, milletin oluşmasındaki en önemli yapı taşlarıdır. Maalesef son yıllarda iletişim aygıtlarının hızla hayatımıza girmesi, Türk toplumunun hazırlıksız bir şekilde yabancı kültür bombardımanına yakalanmasına yol açar. Kültürel dejenerasyon milleti oluşturan değerlere de zarar verir, milli birliği bozma raddesine ulaşır. Gerek etnik kökenler gerek mezhepsel farklılıklar son dönemlerde kaşınmaya başlayıp bu amaçla çeşitli kışkırtıcı faaliyetlerin arttığı basın yayın organlarının haberlerinde sıkça yer bulur.

Çalışmamızın birincil amacı, ne kadar etnik ve mezhepsel farklılıklar olursa olsun, gelenek, inanma ve göreneklerimizin bizi tarih boyunca birbirimize sıkı sıkıya bağladığını ve millet yaptığını göstermektir. 21. yüzyılda devam ettirdiğimiz doğum, evlenme, ölüm geleneklerimizin kökenlerinin binlerce yıl önceden bize seslendiğini, coğrafyamızdan uzakta yaşayan soydaşlarımızın, bütün Türk dünyasının hala aynı ortak ritüellerinin bizimle yaşadığını sunmak diğer bir amacımızdır. Bu çıkış noktasından hareketle, geçiş dönemlerinin milletlerin kültürlerini anlayabilmek açısından önemli veriler barındırdığı temel düşüncesi referans alınmıştır. Türk kültürünün temel taşları da geçiş dönemi ritüelleriyle atılmıştır. Bu ritüelleri anlayabilmek Türk kültürünü daha iyi anlamamızı

sağlayacaktır. Bu düşünceyle, yaptığımız çalışmanın birincil amacına bağlı olarak oluşan ikincil amacı, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Ortaköy Alevilerinde geçmişten günümüze kadar devam eden "doğum, evlenme, ölüm" ritüelleri arasından "evlenme" ritüelini sınırlılığı seçilerek bunun ayrıntılarını tespit etmek, tespit ettiğimiz ayrıntıları, Anadolu ve Türk Dünyası'ndaki örnekleri ile mukayese edip ortak yönlerini bulmaya çalışmaktır. Söz konusu eksen etrafında gelişen araştırmamız temelde iki ayak üzerine inşa edilmektedir. Çalışmanın ilk ayağında, geçiş dönemlerine ait bibliyografya çalışması yapılmıştır. Geçiş dönemlerine ait kaynaklar okunmuş, yöre hakkında bibliyografya çalışması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci ayağında ise, "katılımlı gözlem tekniği" ve "görüşme metodu" çerçevesinde Ortaköy'de saha araştırması yapılmıştır. Sözlü kültür ortamında ve video ses kaydı gibi elektronik kültür ortamlarında "katılımsız gözlem yöntemi"nden de yararlanılmıştır. Röportajlara başlamadan önce konular ve bu konularla ilgili sorular bir şablon halinde hazırlanmıştır. Köy muhtarıyla temasa geçilerek köyde "evlenme" konusuna hâkim, saygı duyulan ve aynı zamanda dini bilgilere vakıf kişiler tespit edilmiştir. Bu kişilerle diyaloga geçilerek onların verdikleri bilgiler doğrultusunda çalışma tamamlanmıştır. Kaynak kişilerden ses kayıt cihazlarıyla elde edilen bilgiler deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir.

1. Şarkışla İlçesinin Kısa Tarihi

Şarkışla Sivas'a bağlı bir ilçe merkezidir. Sivas'ın güneyinde yer alan Şarkışla il merkezine 81 km uzaklıkta bulunur. Tarihi bir yerleşim birimi olan Şarkışla'nın doğusunda Altınyayla, batısında Gemerek, kuzeyinde Yozgat ve Yıldızeli, güneyinde ise Kayseri yer almaktadır. İlçenin yüzölçümü 1902 kilometrekare olup denizden olan yüksekliği 1180 metredir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 18).

Araştırmalar, ilçe merkezine 5 km uzaklıktaki Çatalyol köyünde bulunan çakmak taşından araç – gereçlerin Neolitik Döneme ait olduğunu ortaya koymuştur. Hititler döneminde yörenin bir yerleşim birimi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hititler dönemine ait olduğu anlaşılan ve ilçeye 5 km mesafedeki Döllük köyünde bulunan tunç heykel bu fikri doğrulamaktadır. Bu Hitit heykelciliği bugün Ankara Etnografya Müzesi'ndedir. Hitit devletinin yıkılmasından sonra Asur topraklarına katılan Şarkışla M.Ö. 695'ten sonra Kafkasya üzerinden gelen Kimmerlerin egemenliğine girmiş, daha sonra bunları İskitler ve Med'ler takip etmiştir. Med devletini yıkan Persler bölgeye hâkim olmuşlardır. Persleri yenen Büyük İskender ile Makedonyalıların hakimiyeti başlamıştır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 13).

Anadolu'nun Roma hakimiyetine girmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Roma İmparatorluğunun M.S. 395'te ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma sınırları içinde kalan ilçeye 1071 Malazgirt Savaşı ile Selçuklular hâkim olmuşlardır (Denizli, 1998: 359).

Selçukluların Anadolu'daki ilerleyişi, Emir Sabuk komutasındaki Türklerin, 1059 yılında Sivas ve çevresini ele geçirmesiyle devam etmiş, fakat Selçuklular bölgeyi sadece bir hafta ellerinde tutabilmişlerdir. Bölgedeki esas Türk hakimiyeti 1071 Malazgirt Savaşından sonra başlamıştır. Kısa bir süre Selçuklu egemenliğinde kalan Şarkışla yöresi, daha sonra Sivas ve çevresinde kurulan Danişmendli Beyliği topraklarına katılmıştır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 14).

1175 yılında ise II. Kılıçaslan'ın Sivas'ı almasıyla bölge tekrar Anadolu Selçuklu hakimiyetine girmiştir. 1243 Kösedağ Savaşı ile Anadolu'da Moğol hakimiyeti başlamıştır. Moğol istilası Şarkışla'nın yağmalanması sonucunu doğurmuştur. Moğol baskısı, yerleşik halkın bir kısmının Batı Anadolu'ya bir kısmının da Suriye topraklarına göçmelerine sebep olmuştur. 1322 yılında Anadolu valiliğine atanan Timurtaş, Kayseri'yi merkez alarak Sivas ve çevresinin egemenliğini ilan etmiştir. Buna İlhanlılar sert bir karşılık vermiş ve Timurtaş İlhanlıların baş düşmanı Memlüklülere sığınmak zorunda kalmıştır. Timurtaş'ın Memlüklülere sığınmasıyla vekili olan Eratna Bey kendi Beyliği'ni kurmuş ve böylece Şarkışla Eratna Beyliği egemenliğine girmiştir. 1243'te İlhanlı istilasına uğrayan ilçe daha sonra 1340 yılında Eratna Beyliğinin egemenliği altına girmiştir. 1408 yılında ise Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır (Aslanoğlu, 1979: 46).

Eratna Bey'in ölümünün ardından oğlu Ali Bey iktidara gelmiş ancak devletin vezirliğini yapan Kadı Burhaneddin yönetimi ele geçirmiştir (1381). Kadı Burhaneddin'in 1398 yılında Akkoyunlu hükümdarı Osman Bey'e yenilmesi ile yörede iktidar boşluğu oluşmuş, halkın Timur tehlikesini öngörerek Osmanlıları davet etmesiyle bölgede Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Ankara Savaşı'nı kaybeden Osmanlı devleti fetret dönemine girerken siyasi ve idari boşluk Sivas ve yöresini de etkilemiş ancak bu başıboşluğa 1408 yılında Çelebi Mehmet son vererek Osmanlı idaresi tekrar bölgenin idari hâkimi olmuştur.

Şarkışla'ya yerleşmek amacıyla gelen Türklerin geliş tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk yerleşenlerin Hacı Ali Obası ve Hacı Himmetoğulları oldukları kuvvetle muhtemeldir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15). Hacı Ali Obası ve Hacı Himmetli isimleri bugün de mahalle adı olarak Hacı Himmetli aynı zamanda bir cami adı olarak varlıklarını hala korumaktadır. Ayrıca Malatya Arapkir'den geldikleri söylenen Çuhadaroğulları ve Nene Hatunoğulları'nın (Hacı Ömerler) da aynı dönemlerde ilçeye geldikleri tahmin edilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15).

Sivas Merkez Sancağı'na bağlı Tenos (Tonus) adıyla kaza (ilçe) durumuna getirilen Şarkışla'da 1877 yılında ilk belediye teşkilatı kurulmuş ve 1879 yılında ilçenin coğrafi durum tespiti yapılmıştır (Sivas İli, 1996: 145-146).

1870 Sivas Vilayeti Salnamesi'ne göre, şehirde 10059 Müslüman, 1713 Hıristiyan olmak üzere 11.772 kişinin yaşadığı belirtilmektedir (Şarkışla

Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15). 1853 – 1856 Kırım Savaşı ve 1877 – 1878 Osmanlı - Rus Savaşları'ndan sonra bir kısım Kırım Ta-tarları, Kafkas ve Kars Göçmenleri Sivas'ın diğer kazalarına olduğu gibi Şarkışla'nın çeşitli köylerine yerleştirilmiştir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15). Kafkas göçmenleri Çeçenler Şarkışla'nın kuzey köylerine Çerkez göçmenleri ise güneye Uzunyayla'ya yerleştirilmişlerdir (Anabritannica, Şarkışla, XXIX İstanbul, 1994: 69).

1890 Sivas Vilayet Salnamesi'nde Şarkışla ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: Sivas merkeze bağlı Tenos kazasının kaza merkezi Şehr-i Kışla (Şarkışla)'dır. Merkeze uzaklığı 12 saattir. 15 nahiye, 114 köy ve 5625 haneden oluşup 16.566 Müslüman, 6305 Hıristiyan nüfusa sahiptir. 39 cami, 3 medrese, 5 han, 55 dükkân, 2 fırın, 65 değirmen, 28 Müslim ve 10 gayrimüslim mektebinin bulunduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16) .

Yine aynı salnamede kazanın 585.979 dönümlük bir araziye sahip olduğu, 57063 tarla, 2 çiftlik, 150 bahçe, 230 çayır ve 115 meraya sahip olduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16). Kazada buğday, arpa, fiğ, mercimek ve fasulye yetiştirilmektedir. Yine aynı salnameye göre deve, karasığır, manda, koyun, keçi ve at yetiştiriciliği yapılmaktadır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16). Halı ve kilim dokumacılığının da yöre ekonomisine getirisinin olduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15).

Şarkışla, 1930'lu yıllarda Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi Antlaşması sonucu Yunanistan'dan az da olsa Türk muhacirlere kucağını açmıştır. Bu muhacirler genellikle ilçe merkezi başta olmak üzere Osman-pınarı ve Gümüştepe köylerine yerleştirilmişlerdir (Yasak, 1997: 168). 1953 yılında Gemerek bucağı, 1990 yılında da Altınyayla Kasabası ilçe durumuna getirilerek Şarkışla ilçesinden ayrılmışlardır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16).

1.2. Ortaköy

Köyün tarihi ile ilgili kaynakların yazılı kaynaklar olmaması sebebiyle köyün kuruluş zamanını tam olarak ortaya konamamaktadır. Ancak anlatılanlarla bir tarih oluşturulmaya çalışılmıştır.

Buna göre köy yaklaşık beş yüz yıl önce kurulmuştur. Köyün ilk sakinlerinin Kangal'a bağlı Kederli köyünden gelen 25 hanelik bir kafiledir. Elbentoğulları diye bilinen bu kafilenin başında, Elbent Koca adlı bir bey vardı. Zaman içerisinde güçlü diğer beylerin karşısında güçlenme ihtiyacı duyan Elbent Koca, büyük ihtimalle daha önceden temasta olduğu ikinci bir kafileyi, Kangal'a bağlı Terzili köyünden Gubatoğulları'na haber ileterek davet etmiş, bu davet sonucu 20-25 hanelik ikinci kafile de köye yerleşmiştir (Gündüz, 1999: 7). Daha sonraları Divriği'den Osman-kocalılar 30 hane civarında bir kafile ile Kangal'a bağlı Ağören köyünden 5-6 hanelik bir kafile de buraya gelerek yerleşti. Böylece yeni gelenlerle köyün çekirdeği oluşturulmuş oldu (Gündüz, 1999: 7).

Köyün ilk idarecisi Elbent Koca'dır. O ölünce oğlu Yusuf köyün idaresini eline alır. Bu idarecilere o dönemlerde kâhya adı verilmektedir (Gündüz, 1999: 7). Köyün yönetimi uzun süre babadan oğula intikalle Elbentoğulları'nda kalır. Emlek Nahiye adını alan köy, nahiye müdürleri tarafından idare edilir. Elbentoğulları'nın köydeki hakimiyeti Ağören'den gelen kafileye mensup Çamo lakaplı İsmail'e geçer. Daha sonra sırasıyla Osman Ocaklılardan Kemal oğlu Hüseyin Ağa, Elbentoğulların'dan Veli Ağa fahri müdürlük yaparlar. 1908 yılında Akçakışla'nın nahiye olmasıyla Ortaköy buraya bağlanır. 1958 yılına kadar Akçakışla'ya bağlı bir köy iken 1958 yılında tekrar nahiye olur ve Orta Bucak adını alır.

Ortaköy çeşitli bölgelerden göçlerle oluşturulmuştur. Alevi kökenli gruplar bir ocağa ve onun temsilcisi dedelere bağlıdırlar. Tedelli, Terzili, Osman Kocalı, Garip Musalı olarak adlandırılan bu grupların bağlı oldukları ocakları ve dedeleri de farklıdır. Ayrıca köyün üst tarafında kurulan Mustafa Abdal tekkesine bağlı aileler de bulunmaktadır. Bu ailelere "Dervişçi" adı verilmiştir (Gündüz, 1999: 8).

Garip Musalıların mensup oldukları ocağın kurucusu Garip Musa ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: "Horasan erenleri ve Horasan erleri ve Tahtakılıçlılar ve Abdallar ve Alperenler, Yesevi ananesinden gelen Divriği'nin Alan nam karyesinde Küçük Tekke' de medfun Seyyid Garip Musa dahi Tahta Kılıçlar'dan idi. Ol dahi taifesiyle Rum'a gelirken yol üzerinde bir Ermeni kalaycı tahta kılıcı ile alay etti. Garip Musa tahta kılıcın urup merkebin doğradı. Ermeni pişman olup zar eyledi. Seyyid, Ermeni'nin haline acıdı. Allah'a dua etti. Merkep sırtında yükü ile dirilip ayağa kalktı. Ol vakitten beri Ermeni kalaycılar hangi köye gitseler Garip Musalı var mı tahkik ederler. Anın bakırlarından akçe almadan kalaylarlar." (Gündüz, 1999: 9).

Garip Musa'nın diğer Anadolu erenleri gibi tahta kılıç kuşanarak Horasan'dan geldiğine inanılmaktadır. Garip Musa bir Alp-Eren'dir. Özbek Türklerinden 90 atlı bir aile 14. Yüzyılda Anadolu'ya gelir ve Divriği'nin Alan köyüne yerleşirler. Garip Musa da gelenler arasındadır. Burada bir tekke kurarak Hoca Ahmet Yesevi düşüncesini yaymaya başlar. Hacı Bektaş Dergahı'nı da mürşit kapısı olarak kabul eder (Gündüz, 1999: 9).

Köye ilk gelen aileler Kocalı, Tedelli, Terzili, Garip Musalı olmak üzere 4 sülale vardır.

Bu ailelerden Garip Musalılar, Seyit Garip Musa adlı bir Horasan erenine soylarını dayandırırlar. Horasan'dan gelip Anadolu'yu İslamlaştıran bu Gazi Alperen Divriği'nin Alan Bölgesi Güneş köyüne yerleşmiştir. Güneş Köyü'nün adı Garip Musa'nın oğlu Mehmet Güneş'ten gelmektedir. Seyit Garip Musa dergâhı da buradadır. Ortaköy'ün ilk kurucuları erkân öğretecek ocaklılara ihtiyaç duymuş bu sebeple Garip Musa evlatlarını özellikle davet ederek, arazi vererek köye yerleşmelerini sağlamışlardır (KK-1, KK-2, KK-5).

Bu dört sülaleden başka bir diğer aile de Miserler'dir. Bunlar daha sonra gelmişlerdir. Hıdır Abdal Ocağı'na mensupturlar. Hacı Bektaş-ı

Veli'nin Suluca Karahöyük'e yerleştiği yıllardan itibaren onun ilkelerine inanan Horasan erenlerinin pir dergâhında yetiştikten sonra Anadolu'nun her tarafına dağılan bu dervişlerin ocakları Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlanıyor ve o yolun piri kabul ediliyor.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmı, saha araştırmasının gerçekleşeceği bölgeyi daha iyi anlamak için tasarlanan arka plan niteliğindedir. Çalışmamızın sonraki adımı, Ortaköy Alevi geleneğinde evlenme ve düğün ritüelinin ayrıntılarını keşfetme niteliğindedir.

2. Şarkışla Ortaköy Alevileri Geçiş Ritüelleri: Evlenme ve Düğün

2.1. Araştırma Tasarımı ve Yönteme Dair Ayrıntılar

Şarkışla'nın kuzey batısında yer alan Ortaköy yaklaşık beş yüz yıl önce kurulmuş bir Türk yerleşim birimidir. Türkmen–Alevilerin bu bölgeye 1500'lü yıllardan itibaren yerleştikleri tahmin edilmektedir.

Emlek yöresi olarak da adlandırılan bu bölge, Sivas'ın Yıldızeli ilçesi ile Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesi arasında kalan Kızılırmak Vadisi'nin bulunduğu alanı ifade eden coğrafi bir adlandırmadır. Bölge Yıldızeli–Şarkışla–Akdağmadeni üçgeni içinde yer alır. Bu bölge adını edebiyat tarihine yazdıran ozanların yetiştiği bölgedir. Âşık Kul Sabri, Aşık Yusuf, Aşık Hasan Devrani, Aşık Ali İzzet Özkan ve Aşık Veysel hep bu bölgenin yetiştirdiği önemli şairlerimizdir. Ortaköy Emlek yöresinin en büyük köyü olması hasebiyle Alevi geleneklerini yaşayan ve yaşatan en önemli köylerden biridir. Bu sebeple araştırma sahası olarak bu köy seçilmiştir. Bu köyün Türkmen – Alevi kültürünün araştırılmasında önemli bir merkez olduğu düşünülmüştür. Saha ile ilgili çalışma konusu tespit edilirken, sahanın hem kültür bakımından zenginliği hem de "Geçiş dönemlerine" ait araştırmanın olmayışı dikkate alınmıştır. Bu sebeplerden dolayı "Ortaköy Alevilerinde Geçiş Dönemleri" konusu araştırma çalışması olarak belirlenmiştir.

Geçiş dönemleri milletlerin kültürlerini anlayabilmek açısından önemli veriler barındırır. Türk kültürünün temel taşları da geçiş dönemi ritüelleriyle atılmıştır. Bu ritüelleri anlayabilmek Türk kültürünü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Yaptığımız çalışmanın amacı Ortaköy Alevilerinde geçmişten günümüze kadar devam eden "doğum, evlenme, ölüm" ritüelleri arasından "evlenme ve düğün" ritüelinin ayrıntılarını tespit etmek, tespit ettiğimiz ritüelleri, Anadolu ve Türk Dünyası'ndaki örnekleri ile mukayese edip, ortak yönlerini bulmaya çalışmaktır.

Bu amaç ekseninde, "evlenme" ritüeline ait kaynaklar okunmuş, yöre hakkında bibliyografya çalışması yapılmıştır. Araştırmacı, katılımlı "gözlem tekniği" ve saha araştırma metodu olan "görüşme metodu" çerçeve-sinde yapılmıştır. Sözlü kültür ortamında ve video ses kaydı gibi elektronik kültür ortamlarında "katılımsız gözlem yöntemi"nden de yararlanılmıştır. Kaynak kişilerden ses kayıt cihazlarıyla elde edilen bilgiler deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. 8 (sekiz) ayrı kişi ile görüşülmüş; görüşülen katılımcılara KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7, KK-8 şeklinde kodlar verilmiştir.

Röportajlara başlamadan önce konular ve bu konularla ilgili sorular bir şablon halinde hazırlandı. Köy muhtarıyla temasa geçilerek köyde “evlenme ve düğün” konusuna hâkim, saygı duyulan ve aynı zamanda dini bilgilere vakıf kişiler tespit edildi. Bu kişilerle diyaloga geçilerek çalışma onların verdikleri bilgiler doğrultusunda tamamlandı.

2.2. Evlilik

Evlilik, iki farklı cinsin belirli kuralları uygulayarak bir araya gelmesi, aile kurmasıdır. İnsanın doğasında karşı cinsle yaşamak, onunla var olmak vardır. Bu var oluş aynı zamanda neslin devamına da yardımcı olur. Sosyal bir varlık olan insan, bu sosyalliğini evlilikle dolayısıyla aileyle başlatır. Aileyle sosyalleşen insan kabile-aşiret gibi küçük birliklerden başlayarak şehirlere uzanan sosyalleşme öyküsünü başlatır. Eski çağlardan beri evlilik önemsenmiştir. Neslin tanımı ve aidiyet için evlilik önemsenmiş “evlilik dışı” doğan çocuklar toplumlarından dışlanmışlardır. Evlilik, babalık ve analığın bir nevi onayıdır. Evlilik, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan kararlı bir temeli oluşturacak kültür kalıplarıdır (Erdentuğ, 1991: 319).

Evlilik aynı zamanda yeni akrabalığın tesisini sağlamak açısından da önemlidir. Bu sebeple eski uygarlıklar evlilik yoluyla başka devletlerle akrabalık ve güç ilişkisi tesis etmişlerdir. Eski Türklerde Çin sarayından kız alma geleneği, Anadolu coğrafyasına gelince de devam etmiş hem Selçuklu sultanları hem de Osmanlı sultanları komşu ülkelerin hanedanlarından kız alarak güçlerini ve etki alanlarını genişletme yolu olarak evliliği seçmişlerdir.

Türklerde evlilik, İslamiyet öncesi de İslamiyet sonrası da kutsal olarak görülmüştür. Dilimizde görülen “ev bark sahibi olmak” deyiminde kullanılan “bark” kelimesinin anlamı, Orhun Kitabesinde “mabet, ibadet edilecek yer” anlamında kullanılmaktadır (Ziya Gökalp, 1995: 255). Türk hayatında evlilik ve onun meyvesi olan çocuk sahibi olmak oldukça önemlidir. Ev bark sahibi olan insanın ibadet edebileceği yeri vardır. Yani evlilik kurumu, ruhuyla bağlanabileceği bir yerdir. Haliyle yaşantımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın rolü burada da devam etmektedir (Kalafat, 1995: 101).

Çalışma yaptığımız sahada, ocak kurmak olarak da adlandırılan evlilik oldukça önemsenmekte ve belirli yaşa gelen gençlerin evlenmeleri istenmektedir.

2.3. Evlenme Biçimleri

Kırk yıl kadar önce evlenecek kişinin evlenmesine aileleri karar vermekteydi (KK-2). Hatta evlenilecek kişinin seçimi dahi ailelerin iradesi dahilinde idi. Evlenme kararının alınmasında kızların etkisi olmamıştır. Ancak evliliğin kabulü konusunda kızların tercihlerine saygı gösterilmiştir (KK-6).

Anadolu’da değişik evlenme biçimlerine rastlanmaktadır. Kız kaçırma, zorla kaçırma (Akman, 2002: 3). Tercihli evlilik geleneği (Tezcan, 1998: 207)

şeklinde görülmektedir. Çalışma yapılan yörede eskiden evlilikler genellikle beşik kertmesi veya görücü usulüne göre yapılmaktaydı. Akraba evliliklerine de sık rastlanmaktaydı. Yörede, amcaoğlu ile kızı veya dayıoğlu ile kızı halaoğlu ile kızı, teyze oğlu ile kızı arasındaki akraba evlilikleri tercih edilmekteydi (KK-3, KK-5). Ancak günümüzde gençlerin istekleri göz önünde bulundurulmakta ona göre evlilikler yapılmaktadır. Beşik kertmesi uygulaması tamamen ortadan kalkmıştır. Tercihli evlilik geleneği ağırlıkta olmakla beraber akraba evliliklerine az da olsa rastlanmaktadır. Yine yörede kaçarak evlenmelere de rastlanmaktadır. Kalafat, Dağıstan'da sıkça rastlanan kız kaçırmaya "kız çalmak" dendiğini söylemektedir (Kalafat, 1998a: 70). Araştırma sahasında kız kaçırmak adı verilmektedir. Musahip çocukları kardeş sayılır ve evlenemezler.

Musahiplik; terim anlamıyla yol kardeşliği, hal kardeşliği anlamına gelmektedir. Musahiplik, Alevilerin iki aile arasında kurdukları dayanışma kurumudur. Öyle ki bazı Alevi topluluklarında "İkrar verme" (yola girme)'nin ön koşuludur (Bal, 1988: 41). Musahiplik, dünya ve ahret kardeşliği olması hasebiyle musahip olan aileler, mallarını ortak olarak kullanabilirler. Musahipliğin temelini "kanı kanımdan, canı canımdan, teni tenimden ve ruhu ruhumdan" (KK-1) ilkesi oluşturur. Bu ilkeler ise musahipliği Eski Türklerde yaygın olan kan kardeşliğinden daha ileri bir boyuta taşıyarak musahip olan ailelerin çocukları ve torunları yedi göbeğe kadar birbirleriyle evlenemezler hükmünü doğurur. Bugün Kazak Türkleri akraba evliliği yapmamakta yedi göbek uzaklaşma şartı aramaktadır.

2.4. Evlilik Çağı – Yaşı

Günümüzde gençler evlenme isteklerini ailelerine çok rahatlıkla iletebilmektedirler. Ancak eskiden bu istekler aynı rahatlıkta iletilemiyordu. Bunun için ilginç yöntemler deniyorlardı: Evlenmek isteğini samimi bir arkadaşına söyler, arkadaşı da onun bu isteğini anne ve babasına iletirdi, sevdiği kızın evinin önünde veya yakınlarında dolaşır, aynanın karşısından ayrılmaz, evlenmek isteyen genç sinirli davranışlar gösterir, evde küskünlük varmış gibi davranışlarda bulunur, eve geç gelir, asi davranışlar sergiler ya da pilava kaşığı batırarak (KK-2) anne babaya evlenmek istediği mesajını verirdi.

Çankırı'da erkek çocuklar evlenme isteklerini göstermek için eve geç gelirler, sabahleyin geç kalkarlar, yemekleri beğenmezler her şeye bir kusur bulurlar, bunlarla da anlatamazlarsa dertlerini annelerinin ayakkabısını nal çivisiyle eşiğe çakarlar (Koşay, 1994: 2).

Evlenmek isteyen genç kızlar ise her zaman dalgın olur pencere önünden ayrılmazlar, genellikle yemeği ocakta unutur yanmasına neden olurlar, aynanın karşısında çok zaman geçirirler, dilek ağacına bez bağlarlar, bulaşık yıkarken tabak ve bardak kırarlar, çeyiz yapmaya hız verirler (KK-3, KK-6).

Çalışma yaptığımız yörede evlenme yaşı eğitim düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Ancak geçmişte evlenme yaşı kızlar için 14, erkekler için 15

idi. Medeni kanuna göre bu evliliklerin geçerli olması mümkün değildi. Hukuken gerçekleşmeyen evlilikler dede nikâhıyla yapılıyordu. Bu nikâhı Sünni köylerden farklı olarak "Dede" kıyıyordu.

Yaptığımız çalışmada evlilik yaşı kızlar için 18 – 20 arasında olurken erkeklerde 18-25 yaş arasında olmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe evlilik yaşı da yükselmektedir.

2.5. Evlilik Aşamaları

2.5.1. Eş Seçimi

İnceleme yapmış olduğumuz bölgede, eş seçimi birkaç şekilde karşımıza çıkar:

Eskiden evlenecek olan kız ve erkek adayların görüşleri alınmadan, mutlak olarak kız ve erkek aileleri arasında evliliğe karar verilirdi (KK-5). Günümüzde ise; evlenecek olan kız ve erkek adayların görüşü alınır ve aileler karşılıklı olarak bu görüş doğrultusunda evliliği kararlaştırır (KK-3).

Bir başka yol; evlenecek olan kız ve erkek adaylar eş seçimini kendileri yaparlar, evlilik kararı konusunda da ailelerin onayını alırlar (KK-3). Bazen evlenecek olan kız ve erkek aday ailelerin onayını almadan evlilik kararını kendileri de verirler, ancak bu durum hoş karşılanmaz yine de usulen de olsa ailelere bilgi verilmesi gereklidir (KK-2, KK-3).

Eş seçiminde oldukça dikkat edilen bir başka husus da seçilen eş adayının Alevi olması şartıdır. Özellikle kadınların buna dikkat etmelerine özen gösterilir (KK-4).

Evlilik kararı ve eş seçimi konusunda adayların kendi kararlarından ziyade, ailelerinin kararlarının daha çok etkili olduğu görülmektedir. Ancak evlenmek isteyen erkek adayların eşi olacak bayanı seçebilme özgürlüğü geçmişe göre günümüzde gittikçe çoğalmaktadır.

Eş seçimi aile biçimlerine göre de değişiklik göstermektedir. Ailenin eş seçiminde büyük tesiri vardır. Geleneksel geniş aileler, sadece sosyal bir yapı değil aynı zamanda tarımsal da bir yapıdır. Bu tür ailelerde evlilik karı – koca ilişkisiyle sınırlı kalmayıp geleneksel geniş aileyle gelinin bütünleşmesi de olmalıdır. Bu sebeple evlilik anne – babanın düzenlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel geniş ailelerin zamanla çeşitli sebeplerden dolayı yerini çekirdek ailelere bırakmasıyla eş seçiminde ailenin etkisi de azalmıştır. Eş seçiminde soy, ahlâk, güzellik, sağlık ve beceriklilik aranan vasıflardır. Bu vasıflara Sivas Divriği ve Ankara – Polatlı ilçesi Kuşçu köyünde de rastlanmaktadır (Çelik, 1987: 31). Türk kültüründe bayanlarda; soya, kuvvete ve güzel ahlâka dikkat edilmektedir (Şimşek, 2003: 14).

Aileler evlatlarına eş ararken aynı zamanda evlerine de yeni bir fert aramaktadırlar. Aileye katılacak yeni kişinin aileye uyumlu olması, ahlâklı olması ve çalışkan olması ailenin sağlığı açısından önemlidir. Bu nitelikleri taşımayan birisinin aileye katılması aile için bir felaket anlamına gelmektedir.

Dede Korkut, kadınları tasnif eder ve iyi bir kadının özelliklerini şöyle sıralar: "Karılar dört türlüdür: Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersen bayağıdır. Ozan evin dayağı odur ki yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa; o, onu yedirir içirir, ağırlar azizler gönderir. O Ayişe, Fatıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin (Ergin, 1971: 5). Çalışmanın yapıldığı sahada evlenilecek kadının geleceği aileyi düşüreceği durum "Avrat var âbat eder; avrat var berbât eder." sözü ile ifadesini bulur (KK-2).

2.5.2. Görücülük – Dünürcülük – Kız İsteme

Evlenecek kız ve erkeklerin birbirlerini görerek ve tanıyarak evlenmeleri Sünni köylerde ayıp telakki edilmektedir. Geleneksel anlayış evlilik öncesi ilişkileri ahlâka aykırı bulmaktadır. Bu sebeple evlilik öncesi arkadaşlıklar Sünni köylerde mümkün olmamaktadır. Ancak Şarkışla Ortaköy Alevilerinde kadın erkek arasındaki ilişkilerde kaç – göç olmadığı için gençler birbirleriyle evlilik öncesi tanışabilmekte ve uzun bir zaman arkadaşlık dönemi geçirebilmektedirler. Uzun bir konuşma döneminden sonra da evlendikleri gözlenmektedir. Burada kız ve erkek çocukların eşit olarak görülmelerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle hem kız hem de erkeğin razılığı önemlidir. Erkeğin ve kızın razılığının olmadığı zorla evlendirmeler "düşkünlük" sayılmaktadır. Anne ve babanın onayı da alınarak evlilik gerçekleşir.

Gençlerin evlenmeye karar vermelerinin ardından yapılması gerekli ilk iş kızı aile büyüklerinden erkâna göre istemektir. Oğlan tarafı ve kız tarafı ortak bir kararla gün tespit ederler. Oğlanın aile büyüğü, yakın akrabaları ve köyde sayılan birkaç kişiyle kız evine giderler. Kız evinin büyükleri de bu toplantıda hazır bulunur (KK-3, KK-4).

Akyüz, oğlan evinden kız evine "lokum, şerbet şekeri, kahve, sigara" gibi misafir ağırlayıcı hediyelerin Yozgat yöresinde yollandığını belirtir (Akyüz, 1976: 14). Dünürcüler birbirlerine hal, hatır sorduktan sonra, oğlanın aile büyüğü veya kız isteme erkânına vakıf biri, talip örf ve adetlerine uygun olarak "Yüce Tanrı'nın emri ve Peygamber'in kavli Yol Erkan'ımız ve İmam Cafer Buyruğu ve iki gencimizin arzusu üzere" diyerek kızı ailesinden ister (K-K5).

Çalışma yapılan yörede kızın aile reisi topluluğun huzurunda "Sözümüz sizde, Allah oğlumuzu ve kızımızı mesut etsin." diyerek kızı verdiklerini açıklarlar. Kız, gelen misafirlerin ellerini öper ve onlara kahve ikramında bulunur. Kırk yıl öncesine kadar başlık parası söz konusuyken günümüzde başlık parası kaldırılmıştır (KK-4).

İleriki günlerde erkek tarafı kız evine giderek nişan tarihini belirler. Her iki tarafın uygun gördüğü bir gün tespit edilerek kız tarafının hediyeleri alınır ve bohça yapılır (KK-2, KK-3).

2.5.3. Söz Kesimi

Kız isteme merasimi her iki tarafın olumlu görüş beyanının ardından gerçekleşir. Bir hafta sonra şerbet içilir (K.K.4). Şerbete gelirken bir bohça içerisinde kız için elbiselikler getirilir. Şerbeti damadın en yakın arkadaşı getirir. Şerbet gelince kız tarafı tepsinin içine hediyeler koyar. Şerbet içileceği sırada kız ve erkek ayrı ayrı odalarda oturmaktadır. Davul çalınır, halaylar çekilir (KK-7). Şerbet dağıtılmadan önce "Allah'ın emri" alınır. Evlenecek erkeğin babası "Evvel Allah'ın emri üzerine, Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V) Efendimizin kavli üzerine, İmam Hasan ve İmam Hüseyin Efendilerimizin meşrebi üzerine, Cafer-i Sadık Hazretlerinin mezhebi üzerine, içinde bulunduğumuz cemaatin şahadeti üzerine kızınızı, oğlumuza istemeye geldik. Verdin mi? diye üç defa sorar. Kızın babası da üç defa "verdim" der. Daha sonra kızın babası "Bu ikrardan dönmeyeceğine yer gök şahit olsun mu? Oturan cemaat şahit olsun mu?" der. Sonra erkek tarafına üç defa "kızı alıp helalliğine kabul ettin mi? diye sorulur. Alınan olumlu cevap üzerine "Ağız tatlılığına el – Fatiha denir ve böylelikle Allah'ın emri alınmış olur (KK-2).

Çalışmanın yapıldığı sahada "başlık parası" uzun yıllar önce kaldırılmıştır. Bu sebeple "başlık parası" üzerinde durulmaz. Kıza takılacak altın ve diğer eşyalar konuşulur bir karara bağlanır. Bu altın ve eşyalar kızın düğünü için yardım olarak görülmektedir. "Başlık" diye adlandırılan uygulama Anadolu'nun kimi yerlerinde "ağırlık" veya "kalın"; kimi yerlerde de "süt hakkı" veya "ana yolluğu" diye adlandırılır (Erdentuğ, 1991: 322).

Başlık geleneği Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar olan coğrafya da yaşayan Türkler arasında varlığını sürdürmüştür (Turan, 1992: 322).

Araştırma sahasında düğün öncesi erkek ve kız tarafının ne alacakları, nişanda alınacaklar, nişanda ve düğünde takılacak takılar, kıza verilecek çeyiz kararlaştırılır.

Söz kesiminde veya nişanda bazı bölgelerde nişan – nikâh arasında en önemlisi düğünden önce maddi konular üzerinde durulmaktadır. Bundan dolayı kız ailesine ne kadar ağırlık (başlık), ziynet eşyası (takı) verileceği, nişan altını, oğlan evine düşecek masraflar, kıza ne çeyiz verileceği konuşulur (Erdentuğ, 1991: 321).

2.5.4. Nişan – Nişanlılık

Evlenme isteğinin olumlu cevaplanmasıyla topluma ilan edilmek maksadıyla yapılan törene nişan adı verilir. Nişan, nikâh değildir. Nikâhla düğün öncesi bir tür akitleşmedir. Aynı zamanda nişan, evlenecek çiftin birbirlerini daha iyi tanıyabilmeleri, eksikliklerini gidermeleri, öğrenim durumunun devam etmesi veya askerlik durumu gibi bir takım evliliği engelleyici durumların halledilmesi için ayrılan zamandır. Sözün kesilmesinin hemen ardından nikâh yapılmaz söz ile nikâh arasındaki süreç "nişanlılık" sürecidir.

Dede Korkut hikâyelerinde "Pay Piçen kızı Banı Çiçek küçük düğünü yaptı büyük düğününe mühlet koydu" denilerek nişan törenine "Küçük düğün" adı verilmektedir (Ergin, 1971: 75).

Nişan töreni için erkek evi tarafından, kız evine kazanlarla yemek getirilir veya erkek tarafı, kız tarafına koyun, bulgur, pirinç gibi yiyecek maddeleri gönderir (KK-2). Kız tarafı da köye özgü yemekler, ekmekler pişirip misafirlere ikram eder (KK-2). Yemekten sonra şeker, leblebi ikram edilir Kızın babası da kapı kapı dolaşarak komşularını ve akrabalarını nişana davet eder. Dedenin okuduğu duadan sonra yemek yenir. Kıza alınan ve bohçaya konan hediyeler verilir ve gelin kız bu bohçada bulunan nişan elbisesini giyinerek nişan yapılan yere gelir. Dede veya aile büyüklerinden birisi yüzükleri takar. Büyüklerin ellerinin öpülmesinin ardından bir tepsiyle davetlilerden kızın töresi toplanır, akrabaların ve davetli misafirlerin kıza taktıkları bu töreye "takıntı" adı verilir (KK-8). Takıntının toplanmasıyla nişan töreni sona erer.

Türkiye'nin yaşadığı kültürel değişim süreci, çalışma yaptığımız bu köyü de etkilemiş nişanlar daha çok şehir merkezlerindeki salonlarda yapılmaya başlanmıştır. Salonlardaki nişanlar yemekli ve yemeksiz olmak üzere tercihe bırakılmıştır (KK-7).

Salonlarda yapılan nişanın masrafları (salon kirasının verilmesi, davetlere verilen ikramlar vb.) daha çok kız tarafına, düğün masrafları ise oğlan tarafına aittir (KK-4). Nişanda hem kız hem de erkek tarafı öncelik yakın akrabalar ve yakın arkadaşlar olmak üzere tanıdıklarını davet ederler (KK-2).

Salonlarda yapılan nişan törenlerinde gelin ve damat, kendilerine bir tepsi içinde getirilen şerbeti içerler. Daha sonra nişan merasimine geçilir. Dede veya her iki ailenin de saygı duyacağı biri günün anlamına binaen bir konuşma yapar. Daha sonra takı merasimine geçilir (KK-2). Oğlan ve kız evinin takıları takılır. Takılar genellikle altın ve para olur (KK-4). Takı merasiminden sonra nişanlanan çiftler büyüklerin ellerini öperler. Nişan töreninde kadın ve erkekler aynı ortamı paylaşırlar ve birlikte eğlenirler.

Nişanlılık süresi ailelerin durumuyla yakın alakalıdır. Oğlan evinin nişandan dönmesi ya da araştırma sahasındaki tabiriyle "nişan atması" durumunda kıza takılan takılar oğlan tarafına iade edilmemekte, kız tarafının nişandan dönmesi durumunda ise takılar oğlan tarafına iade edilmektedir (KK-4).

2.5.5. Düğün Hazırlıkları

Çalışma yapılan sahada düğün öncesi oğlan tarafı düğün için gerekli hazırlıkları yapar. Düğün esnasında gerekli olabilecek ihtiyaçları belirler, kız tarafına verilmesi gereken başlık parası ve elbiseliklerin temini oğlan tarafının en önemli hazırlığıdır. Ancak günümüzde başlık artık kaldırılmıştır (KK-5). Kız tarafı ise düğün öncesi kızın çeyizine vereceği eşyaları temin etmeye çalışır.

Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra düğün tarihinin tespiti için oğlan ve kız tarafı bir araya gelerek tarihi birlikte kararlaştırırlar. Düğün gününün tespitinin ardından yakın akraba ve komşulara düğünden bir hafta önce şeker, havlu, gömlek gibi şeyler dağıtılır. Bunlara okuntu (okuyuntu) adı

verilir (KK-2, KK-3, KK-8). Okuntu bir nevi davetiye şeklidir ve düğün yapılacağını bildirmek amacıyla uygulanır. Düğüne davet edilen akrabalar ve komşular maddi imkânlarına göre düğün evine tereyağı, bulgur, şeker, çay gibi çeşitli gıda maddeleri götürerek düğün sahibinin bu masraflı organizasyonuna bir çeşit katkıda bulunurlar (KK-3, KK-4). Bu bakımdan düğünler aynı zamanda bir sosyal yardımlaşma organizasyonu olarak da kabul edilebilir.

Oğlan tarafı, düğünden bir hafta önce gelin kızın ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla kızın evine gider ve gelin kızı, annesini ve kızın teyzesi, halası gibi yakın bir akrabasını da alarak alışverişe çıkarlar. Düğünden önce gelin kızın annesi için araştırma yapılan sahada "süt hakkı" olarak adlandırılan bir uygulama mevcuttur. Süt hakkı için kızın annesine çoğunlukla elbise alınmakla birlikte, kızın annesinin istediği başka bir eşya veya takı da alınabilmektedir. Bundan başka "kardeş, bacı, amca, dayı, hakkı" adı verilen bir uygulamaya da rastlanmaktadır. Kızın amcasına, dayısına genellikle takım elbise, kız kardeşine ise "bacı yüzüğü" adı verilen bir yüzük alınmaktadır (KK-2, KK-3).

Düğünden birkaç gün önce erkek tarafı kız evine bir elçi gönderir. Oğlan evi adına gelen bu elçi herhangi bir olumsuzluğun olup olmadığını kız tarafına sorar. Herhangi bir problem yoksa davetiyeler, bu iş için görevlendirilmiş kişiler tarafından akraba ve komşulara dağıtılarak düğün günü duyurulur.

Düğün gününe kadar gelin olacak kız, yakın akrabaları ve yakın ilişkide bulundukları komşuları tarafından yemeğe davet edilir. Yemeğe davet edilen evlerde ev sahibinin maddi durumunun elverdiği ölçüde gelin olacak kıza çamaşır, elbiselik, kumaş, yazma, çorap, havlu, gibi çeşitli hediyeler verilir (KK-5).

Düğün tarihine yakın bir zamanda, köyde bir cenaze olmuşsa düğün sahibi cenaze evine gider ve aile fertlerinden düğün için müsaade alır. Bu müsaade alındıktan sonra düğün başlar (KK-3, KK-6).

Çalışmanın yapıldığı köyde "okuntu" dağıtan kişiye "okuyucu" denilmektedir. Okuntu olarak havlu, çorap, sabun, yazma, gömlek yakınlık derecesine göre de elbiselik dağıtılmaktadır (KK-1, KK-3, KK-5). Günümüzde az da olsa bu uygulamaya rastlanmakla beraber, bu uygulamanın yerini daha çok davetiyeler almıştır. Boyraz, okuntu geleneğinin, zaman içerisinde şartların değişmesiyle yerini düğün davetiyelerine bırakmasındaki en etkili nedenin, okuntunun düğün sahibine oldukça pahalıya mal olmasına bağlamaktadır (2009: 90).

Düğün günü yaklaşırken oğlan evindeki hummalı çalışma da artarak devam eder. Düğün sahibi düğünde görev alacak kişileri belirler, düğünde kullanılacak malzemeler temin edilir. Eğer düğün köyde yapılacaksa komşuların da desteğiyle bir hafta önceden ekmekler yapılmaya başlanır. Düğünün yapılacağı alan hazırlanır. Köyden tabak, kaşık, çatal, sandalye toplanır. Davulcular tutulur.

Burada en önemli olan şey düğün yemeğinin hazırlanmasıdır. Köyün en becerikli hanımları ocağın başına geçer. Ayrıca bulaşıkları yıkayacak hanımlar da görevlendirilir. Düğün yemeği önemlidir. Düğün yemeğinin davetliler tarafından beğenilmemesi veya davetlilerin yemeğin yeterli olmaması sonucu aç kalması düğün sahibi için onur kırıcıdır ve ayıplanacak bir durumdur (KK-1).

Eski Türklerdeki düğün yemeğine gösterilen özen burada da karşımıza çıkmaktadır. Açların doyurulup çıplakların giydirilip gönüllerin alınmış olması ve ağzı dualıların duasıyla düğün kutsanmış olmaktadır (Şimşek, 2003: 20).

Gökalp, "toy"ların en büyüğünün, düğün toyu olarak yapıldığını belirtir (1995: 226).

2.3. Düğün

Düğün, Anadolu'da bütün köy halkının katıldığı sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkar. Söz ve nişandan sonra en fazla katılım düğünde olur. Halkın büyük çoğunluğunun katılımıyla iki gencin hayatlarını birleştirmeleri onaylanmış olur. Düğüne çağrı okuntu ile yapılır. Çalışma yapılan sahada düğün aynı zamanda sosyal yardımlaşmanın da yapıldığı törenlerdir. Bu törenin başlangıcından sonlanmasına kadar köylüler düğün evine maddi ve manevi destek olurlar. Gerek düğün hazırlıklarında, düğün yemeğinin yapılması ve misafirlere sunulmasında, gerekse çeyizin sunulması ve oluşturulmasında yakın akraba ve komşulara kadar herkes kendine bir rol biçer.

Düğünler eskiden bir hafta kadar sürebilirken (KK-1) bugün üç gün içerisinde tamamlanmaktadır. Yine düğünler eskiden Mayıs – Haziran'da yapılırken (KK-1, KK-2, KK-4) günümüzde daha çok yaz aylarında yapılmaktadır. Bunun sebebi köyün dışarıya göç vermesi bunun doğal sonucu olarak da dışarıdaki insanların tatillerini veya izinlerinin bu aylara denk gelmesidir. Ayrıca yurt dışındaki akrabaların da yaz aylarında izinlerini köylerinde kullanmaları düğün tarihlerinin bu aylara göre belirlenmesinde önemli bir faktördür. Düğünün herkesin katılabileceği bir zamanda yapılmaya çalışılması toplumun düğüne verdiği önemi de göstermektedir. İnsanlar bayramlarda nasıl bir araya gelmek için bütün imkânlarını seferber ediyorlarsa, düğünlerde de aynı durumla karşılaşırız. Bu yönüyle düğünler bir bayram gibi algılanmaktadır.

Düğünle bir ocak kurulur. Kurulan bu ocak ev bark sahibi olmak şeklinde ifade edilir. Orhun kitabelerinde bark ibadethane–mabet anlamındadır. Mabet kelimesinde kutsiyet vardır. Hakan türbelerinin yanında bir mabet yapılır ve orada kurbanlar kesilir. Ev de kutsal bir yer (mabet) olduğundan "bark" adını almaktadır (Ziya Gökalp, 1995: 255). Gökalp'in açıklamasına uygun bir diğer kelime de "ocak" kelimesidir. Özellikle çalışma alanımızdaki köyde ocak kelimesine kutsal alanlar için ve kutsal soy içinde kullanıldığına şahit olduk. Ocak'ta kurban kesme geleneği halen devam etmektedir. Çocuğu olmayan insanların bu ocaklara giderek

kurban kestikleri ve dua ettikleri görülmektedir. Ocak kelimesi, Alevilerde dinsel hizmetleri gören dedelerin aileleri ve bu aileler çevresinde oluşan organizasyonu ifade etmektedir (Yaman, 2012: 230). Görüldüğü üzere “ocak” kavramında da bir kutsiyet vardır. Bu kutsiyet aynı zamanda aileyi ifade etmek için de kullanılır. Bu kutsal birlikteliğin oluşması da en geniş katılım ile ve bayram tadında kutlanmalıdır.

Düğün sahibi düğünden önce yakın akrabalarını evine toplar, düğün günü kararlaştırılır. Düğün kâhyası, bayraktar, yiğitbaşı belirlenir. Güvey (damat)’in kimde oturacağı kararlaştırılır. Böylece düğün sahibi gerekli hazırlıklara başlamış olur (KK-2). Eskiden düğünde içilmek üzere üzüm alınıp şarap yapılırdı. Daha sonra bu adet kalkmıştır (KK-1, KK-2, KK-3). Ancak düğünlerde bol miktarda içki tüketilmektedir.

Akrabalık derecesine göre herkesin okuntusu hazırlanır. Bayrak kalkmadan önce koyun kesilir, yemekler yapılır (KK-6).

2.4. Bayrak Dikme – Bayrak Kaldırma

Düğün bayrağı kaldırma geleneğine Anadolu’nun hemen her yerinde rastlanır. Bayrak evin damına dikilerek o evde düğünün başladığını herkese ilan eder. Sözlü geleneğimizin yanı sıra halkımızın günlük yaşantısında da bayrak önemli bir yer tutar. Okullara ve askeri birliklerde göklerde olan bayrak, düğünlerimizde de düğün evinin simgesi olarak göklerdedir (Bozyiğit, 1987: 69-70). Bayrak bağımsızlığın ve egemenliğin simgesiyken, düğün alayında bayrağın olması yeni kurulacak “Ocak”la, yeni bir egemenlik alanı mesajı vermektedir (Kalafat, 1998b: 80).

Bir yandan davetliler yemeklerini yerken diğer yandan gençler bayrağı kaldırır. Böylece düğün başlamış olur (KK-2). Bayrak direğinin tepesine bir elma ile horozun kuyruk tüyü yerleştirilir ve yüksek bir yere dikilir. Bayrak direğine yerleştirilen çeşitli meyvelere Anadolu’nun pek çok yerinde rastlanmaktadır. Islahiye ilçesi, Tokat-Niksar, Aydın’daki Varsak düğünleri ve Yörük düğünleri örnek verilebilir (Ekici, 1996: 70, Bozyiğit, 1987: 75; Gökbel, 1998: 101; Koşay, 1944: 86).

Bayrağın kaldırılmasıyla düğün başlamış olur. Düğün kâhyası, bayraktar, yiğitbaşı, görevlerinin başındadır. Bayrağın kaldırılmasıyla davul–zurna da vurmaya başlar. Davulun sesi düğünün başladığının da göstergesidir. Bu sesi duyan köy halkı da düğün evine toplanmaya başlar. Bayraktar, bayrağı çekip gençleri bayrağın altına salavat vermeye çağırır (KK-2, KK-4). Bayraktarın salavatı şöyledir: “Bayraktar bayrağını kaldır, yönünü Kâbe’ye döndür. Oradan bir salavat gönder. Verelim Muhammed’e salavat, sellalleyh” diyerek seymenleri (gençleri) bayrağın altına toplar. Düğün alayı bu şekilde köyün içinde yürümeye başlar (KK-4). Topluluk halay çeke çeke köyü içinde gezer ve güveyin (damat) yıkanacağı yere doğru giderler (KK-4, KK-5).

Güvey içerde yıkanırken gençler dışarıda halay çekerek eğlenirler. Güvey yıkandıktan sonra yeni elbiselerini giyer, omzuna işlemeli atkısını alır. Salavat verilerek ata bindirilir. Güvey atın üzerinde sağdıcı arkasında

yine halay çeke çeke köy dolaşılır ve güveyin oturacağı eve gelinir. Salavatla güvey attan indirilir. Odanın üst köşesinde serilen bir döşeğe (yer yatağına) oturtulur. Bu döşeğe başkası oturamaz. Bu döşek "peygamber döşeği"dir (KK-1, KK-2, KK-3).

Köy gezilirken gençler içki içerler. Güvey odasında kahveci misafirlere kahve ikram eder. Kahve içenler bahşişi ile birlikte fincanı kahveciye verir (KK-2, KK-4, KK-5).

Bayrağın kalktığı gün köy halkı düğün evine "hayırlı olsun"a gelir. Düğün sahibi misafirlerini en güzel şekilde ağırlamak zorundadır. Keyven (aşçı kadın) gelen misafirlere yemek verir. Kahveci de kahve pişirerek misafirlere ikram eder (KK-2).

Düğünün ikinci günü köyde yağ toplamak için iki kadın, iki erkek görevlendirilir. Ellerinde bir helke (kova) ve bir heybe bulunur. Heybenin içinde üzüm, şeker, ceviz gibi şeyler konulur. Köyde evler gezilirken okuyucular bunları vererek "okuyuntu" olarak bahşiş alınır. Okuyucu geldiğinde ev sahibi niçin gelindiğini anlar heybeden verilen üzüm, şeker, cevize karşılık bir kaşık yağ alınır. Böylece bütün köy dolaşılıp yağ toplanır. Okuyucular samimi oldukları bir evde oğmaç yapar ve yerler (KK-3, KK-5). Daha sonra toplanan yağ düğün evine teslim edilir. Bu adet daha sonra ayıp sayılarak kaldırılmıştır (KK-2, KK-3, KK-4). Ayrıca oğlan evinden salıkçıyla kız evine bazı hediyeler gönderilir. Bu hediyeler genellikle heybe içinde üzüm, şeker, içki ve canlı bir hayvan (genellikle koyun – keçi) dır. Salıkçının esas görevi kız evine düğüncünün geleceğini bildirmektir (KK-1, KK-3, KK-5).

Salıkçı, düğünün en çilekeş görevlisidir. Kız evine varınca kız evindekiler ona ağır işler yaptırırlar. Odun kırdırılır, su getirttirilir. Ayrıca salıkçıya oyun oynattırılır, suyun içine bastırılır ve kağnı tekerine bağlanıp yokuş aşağı bırakılır (KK-2). Bugün bu eziyetler terk edilmiştir. Ancak yine de küçük şakalar yapılabilmektedir. Bütün ezalara cefalara dayanacak nitelikteki insanlar salıkçı olarak seçilirler.

Çalışma yaptığımız köyde düğünler üç gün sürmektedir. Birinci gün bayrak kalkar, güvey yıkanır. İkinci gün yengeler ayarlanır, yenilir, içilir, üçüncü gün kız evine gidilir, güreş düzenlenir (Bugün bu adet terk edilmiştir) bayrak iner ve düğün biter.

2.5. Kınacı Gitme

Kına tarih boyunca Türkler arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kökenleri pagan inanışlara kadar dayanan kına, Anadolu'da ve tüm Türk dünyasında bir düğün ritüeli olarak uygulanmaktadır. Ayrıca Anadolu'da kurbanlık hayvana ve askere gidecek gençlere de kına yakılmaktadır. Türk halk kültüründe kına, sahipliğin simgesi olarak karşımıza çıkar. Kına yakılan gelin damada, koç Allah'a, Mehmetçik orduya adanmıştır (Kalafat, 2002: 27).

Çalışma yapılan sahada kına gecesi, düğünün ikinci gününün akşamı oğlan evinden gelen kınacıların gelmesiyle başlar. Davul ve zurna eşliğinde

çoğunluğu kadınlardan oluşan konvoy, düğün kâhyası öncülüğünde kız evine hareket eder. Daha önceden salıkçıyla gönderilen koyun kesilir. Düğün kâhyası bir görevliye kovayla şarap getirtir. Bu şarap ikramı gençler içindir (KK-7).

Kına gecesi, gelinin baba evinde geçireceği son gecedir. Hem mutlu hem de hüzünlü bir gecedir. Kınacı giden bayanların üzerlerinde üç peş entarileri vardır. Üzerinde çeşitli renkte, döşleri ve kol ağızları işlemeli salta vardır. Ayaklarında yünden yapılmış çoraplar, ayaklarının altında kabara çakılı Sivas yemenisi vardır. Başlarında fese benzeyen bir başlık vardır. Fesin etrafında paralar dizilidir. Başlık düşmemesi için bir iple çene altına bağlanır. Başlarının üstünde ve boyun kısmında çeşitli örtüler sallanacak şekilde bağlanır. Kınacılar davul– zurna eşliğinde bayraktar en önde gençler bayrağın altına çağırır (KK-2, KK-4) Düğün alayı halay çeke çeke köyü dolaşır ve kız evine gelir (KK-3, KK-4). Konvoyun önü kız tarafının gençleri tarafından kesilir. Kız başı, bayraktara soru sormaya başlar:

Nereden gelip nereye gidersiniz?

Bayraktar cevap verir: Hazırlardan gelip Hızırlara gideriz.

Kız Başı: Hazırlar kim, Hızırlar kim?

Bayraktar: Hazırlar biz, Hızırlar siz.

Kız başı: Bu dünyanın adı ne? Öbür dünyanın tadı ne?

Bayraktar: Bu dünyanın adı bilmez, öbür dünyanın tadı gelmez.

Kız başı: Yer altında yeşil cami, imamının adı ne?

Bayraktar: Yer altında yeşil cami, imamının adı Muhammed Allah, Allah, illallah.

Sorulan bu muamma sorulara bayraktarın verdiği cevaplar doğru olursa kız tarafı onları itirazsız kabul eder. Eğer bilemezse "yolla yoldayız, cezamıza razıyız" derler. Oğlan ve kız tarafının bayraktarları bir araya gelerek sarılırlar ve oğlan evi böylece kabul edilmiş olur (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4). Kız evinin Kız Başı tarafından kabul edilen oğlan evinin kınacıları yerlerini alırlar. Mumlar bir tepsinin içine dizilir ve mumlar yakılır. Bu arada gelini çıkarırlar, kınayı yöneten kadın gelini sandalyenin etrafında "peygamber canına verelim Muhammed'e Salavat" diyerek üç defa döndürür ve sandalyeye oturtur. Gelin oturduktan sonra kınayı yöneten kadın orada hazır bulunanlara "Gelin kavim–akrabalar, gelinin kınasını yakacağız hep beraber yakalım" der. Oradakiler hep beraber "Allah hayırlı uğurlu etsin" derler (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4). Gelinin başının etrafında altınlı gümüşlü beşlikler sıra sıra dizilmiştir. Gelinin başı al bir örtü ile örtülmüştür. Gelinin etrafını saran genç kızlar bu örtünün bir ucundan tutarlar ve kız başı övülür. Kız başı övülürken çalışma yapılan köyde aşağıdaki kına türküsü söylenir:

> "Gıcılar kavak gıcılar / Kavak değil oduncular / İşte geldi kınacılar / Şurda bir kızanlar gelmiş / Bizim yaylalar oluklular / Akar sülüklü balıklar / Yağarnısı mor belikli / Şurda bir kızanlar gelmiş / Bizim yaylalar otlu olur / Sütü kaymağı tatlı olur / Bizde

garip kıymetli olur / İşte koyup gidiyorum / Gidiyorum, gidiyorum / Sılamı terk ediyorum / Atladı geçti eşiği / Sofrada kaldı kaşığı / Büyük evin yakışığı / İşte koyup gidiyorum / Gidiyorum, gidiyorum / Evimi terk ediyorum / Atladı geçti dereyi / Pek derin oydun yareyi / Büyük evin küçük kızı / Sende mi giydin alları / Kız baban şaha vardı mı / Alın yeşilin aldı mı / Eksiğin tamam oldu mu / Kız anam kınan kutlu olsun / Kız anam ağzın tatlı olsun / Gardaş ardından yeteyim / Kolum boynundan atayım / Bu gececik de yatayım / İşte koyup gidiyorum / Evimi terk ediyorum / Asbap yuduğum ağ daşlar /Belim verdiğim ağaçlar / Bu indiğim çit kardaşlar / İşte koydum gidiyorum / Ana baba terk ediyorum / Sandık içinde valası / Kâğıt içinde kınası / Çağrın gelsin kız anası / Gelsin alını bağlasın." (KK-3, KK-6).

Kına türküsünden sonra kınayı yöneten kadın gelir elini açmıyor der kaynanayı çağırır (KK-1, KK-2). Kaynana gelinin avucuna çeyrek altın koyar. Gelinin sağ elinden sıyrılan kına damada gönderilir. Ayrıca çeyiz de kına günü yazılır (KK-3, KK-6). Böylece kına gecesi tamamlanmış olur. Oğlan evinden gelenler, kız evinden müsaade isteyerek düğün evine dönerler.

2.6. Gelinci Gitme (Gelin Getirme)

Gelin getirme Anadolu'nun çeşitli yerlerinde farklı farklı adlar almaktadır. Santur Ankara'da gelin çıkarma, Eskişehir'de gelin alma, Niğde'de gelin getirme, Konya'da gelin götürme, Sivas'ta gelin indirme, gelin göçürme gibi adlandırmalarla ifade edildiğini söyler (Santur, 1996: 194). Çalışma yapılan sahada gelin indirme denmektedir.

Düğünün son günü oğlan evi hareketlenir. Oğlan evi yakınları oğlan evinde toplanmaya başlar. Bayraktar düğüncülerin hazırlanmalarını bildirir. Davul vurmaya, son hazırlıklar tamamlanmaya çalışılır (KK-2, KK-3, KK-4).

Düğüncüler kız evine davul-zurna eşliğinde gelir. Kızın erkek kardeşi kıza gümüş kemer bağlar, oğlan evinden iki kişi gelini eşiğe niyaz ettirir. Gelin evden çıkarılır. Gelinin ata binmesi esnasında davul ve zurna ağıt türünde ezgiler çalar. Kız ve kızın yakınları bu hüzünlü ezginin de etkisiyle ağlar ve aşağıdaki demeyi söylerler:

> "Gelini bindirdik ata / Sineme vurdular bugün / Ayrılık günleri bugün / Ayrılıyorum yavrum senden." (KK-3).

Gelinin bindiği atın gemi musahip tarafından çekilir (KK-3, KK-4). Düğün alayı ilerlerken çocuklarda alayın önünü iple keserek bahşiş isterler. Buna "töre" alma adı verilir. Düğüncüler, sağdıç evine geldiklerinde, oğlan evinden gelen yemek artık hazırdır ve burada gelin ve güveyi birlikte yemek yerler. Akşama doğru, bayraktarın salavat vermesiyle ata binerek hayatını geçireceği eve gelir. Gelin eve geldiğinde geline attan inmesi için isteği sorulur. Gelinin isteği kayınbabaya bildirilir. O da geline bir inek bağışlar. Gelin attan indiğinde eğer güneş henüz batmamışsa eve giremez. Güneşin batmasıyla gelin kapıya niyaz eder, yerde duran eleği asar ve güveyinin evine girer. Kaynana evin damına çıkar eteğindeki üzüm, şeker ve bozuk

paraları gelinin başından aşağı atar. Buna “saçı saçmak” denir. Bu geleneğin kaynağı Eski Türk inancına dayanır (Şimşek, 2003: 28). Ögel, bu geleneğin Şamanizm kökenli olduğunu, Orta Asya Türklerinde “saçuv” veya “çaçılama” adını aldığını İslamiyet öncesi gelinin atının yelesine ve kuyruğuna kımız saçılırken, İslamiyet’ten sonraki dönemlerde “un serpme”nin yaygınlaştığını, “Para, çörek, şeker”in daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını, Başkurtlarda“ su serpme”nin görüldüğünü Anadolu’da ise buna “gelin uğru” da dendiğini, un saçısına ise Özbeklerde “yüz akı” adının verildiğini ifade eder (Ögel, 2001: 267-268).

Şamanizm’den gelen bu uygulama Müslüman Türk topluluklarının evlenme törenlerinde de görülmektedir. Şamanizm ve Müslüman Türk topluluklarının ortak unsuru, gelinin indiği gün başına saçı saçmak olarak görülür. Saçı, yabancı bir soydan gelen bir kızı, kocasının ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısı olarak kabul edilmektedir (İnan, 2000: 167).

Anadolu’da saçı olarak atılan nesneler farklılıklar göstermektedir. Erzincan’da gelinin başına meyve ve para saçılır (Küçük, 1987: 252), Yozgat’ta içine bulgur ve para konulmuş bir küçük küp gelinin başının üstünde arkaya atılır, küp kırılır, saçılanları davetliler kapışır (Akyüz, 1976: 27). Sinop’ta gelinin başına çerez, buğday, arpa ve pirinç atılır (Erdentuğ, 1991: 284).

Saçı töreninin ardından gelin kayınbabadan indirmelik almadan inmez. Geline kayınbaba gücüne göre tarla, inek, tosun, para veya meyve ağacı verir (KK-1, KK-3). Gelinin isteği karşılandıktan sonra gelin indirilir. Gelinin gelmesiyle oğlan evinin önünde dikili bulunan ve tepesinde elma veya kuru soğan olan bayrak indirilir. Bayrak direğindeki elmayı damada getiren kişi bahşişini alır.

Gelinin indirilmesiyle misafirlere yemek verilir. Yemekten sonra harman yerine geçilir. Orada güreş müsabakası düzenlenir. Güreş üç ayakta; ayak, orta, baş olarak yapılır. Kazananlara düğün evlerince hazırlanan çorap, mendil, havlu gibi hediyeler verilir (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4). Komşu kadınlar döndürme (yufka ekmeğin yağda kızartılması) yapıp, güvey görmeye gelirler (KK-2, KK-4, KK-5).

2.7. Nikâh

Çalışmanın yapıldığı sahada nikâh, nişandan sonra düğün öncesi yapılır. Resmi nikâh mutlaka düğün öncesi yapılır. Resmi nikâhla kanuni şartlar yerine getirilir. Geleneksel dini nikâhı ise “Dede” kıyar. Nikâhı kıyacak dede, evlenecek gençlerin adını; anne, babalarının adlarını, kız ve erkek vekillerinin adlarını bir kâğıda yazar. Daha sonra “Dede” evlilik kurumunun, sosyal yapının korunması açısından önemini ve kişilerin (gelin–damat) birbirlerine ve ailelerine karşı olan sorumluluklarını belirten kısa bir konuşma yapar (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4). Konuşmanın ardından Dede, bir gülbank okur ve nikâhın kıyılmasına geçer.

Dede önce oğlana "Sünneti ferman ragabean sünneti feleysemin sadaka Resul Allah Âlâ sünneti Resul Allah. Allah'ın emriyle peygamberimiz Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi Vesellem âlâ aleyhi ve sellem Hazretlerinin sünneti ile ve mezhebimiz gereği ve hazır olan cemaatin şehadetleri ile ve senin vekalet hisabı ile Bismillahi Rahmani Rahim………..doğma…….. kızını helallikte ve sayrılıkta ve en kötü günlerinde helalliğe vekillik hisabıyla alıp kabul ettin mi?" diye üç kere sorar (KK-1, KK-2).

Daha sonra kıza; "Bismillahi Rahmani Rahim ……………….doğma ………………beyi helallikte ve sayrılıkta ve en kötü günlerinde helalliğe vekillik hisabıyla alıp kabul ettin mi?" diye üç defa sorar. Bu soruların akabinde dede, "Ben de sizleri ahdi nikâh ettim. Allahümme ecele hazel akdemine mübarek ve cölbeyne hume ülfeten ve muhubeten ve kararen ve latecalbeyn ahumme nüfreten, fitneten firaren Allahumme elif beynahüm ve kema ülfet ben Âdem ve Havva kema ülfet ve İbrahim kema ülfet ben. Mustafa Sallallahu ve sellem ve Haticetül Kübra ve Kena nülfen ben yusufu ve Züleyha Aliyül murteza Fatımayı Zehra ve hayyum nisan Rabbena hülbin aminezvace ve zürriyetine ömrün tavi ile ve rizkan helal kurrete layrin ve celal nelie, mühtekine imanen." duasını ettikten sonra "el Fatiha" deyip nikâhı tamamlar (KK-1, KK-2, KK-5).

Düğünün üçüncü günü akşamı güveyi (damat) evine getirilir. Güveyinin evine götürülmesi esnasında bir meşale yakılır, topluluk oğlan evine doğru yola çıkar (KK-2, KK-4, KK-5). Oğlan evine gelince güvey yatacağı odaya sokulur. İlahiler okunarak yatağın etrafında dolanılır. Bu arada güveyle beraber odaya girenlerden biri güveyinin yatacağı yatağın üzerinde takla atar. Böylece güveyinin belinin kuvvetli olacağına inanılır (KK-1, KK-2).

Gelin ve güveyi gerdekteyken evde de çıkabilecek sorunlar için tecrübeli kadın ve erkek görevliler yer alır. Kızın bakire olmasının ve bunun şahitlerce teyit edilmesinin gerekliliği bu görevlilerin evde bulunmasına sebeptir. Güvey gerdekten sonra kızın bekâretinin işareti olmak üzere silah atar ve kızın bekâretinin daha evvel bozulmamış olduğunu çevreye ilan eder (Güngör, 2002: 94).

Düğünün tamamlanmasından bir gün sonra köfte gecesi yapılır, bu geceye sadece kadınlar davet edilir. Köfteler yenilirken gelinle ilgili meraklar da giderilir (KK-1, KK-2, KK-3, KK-6).

Araştırmanın yapıldığı sahada, evlilik öncesinden, evlilik sonrasına kadar Alevi–Bektaşi geleneksel kültürünün uygulandığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada, insanın doğumundan ölümüne kadar geçen hikâyesi (Doğum, Evlenme, Ölüm) arasından "evlenme" ritüeli, Şarkışla Ortaköy'de saha araştırması temel alınarak incelendi.

Geçiş döneminin önemli safhası evlenme geleneğinde evlilik öncesi, düğün anı ve düğünden sonra yapılan pratikler karşımıza çıktı. Düğün öncesinde eş seçimi eskiden görücü usulü veya akraba evliliği şeklinde olmaktaydı. Alevi kültürün içe kapanık olması bu evliliklerin temel sebebi olarak görülmektedir. Ancak musahip çocukları kardeş olarak görüldükleri için kesinlikle bunlar arasında evliliğe müsaade edilmemektedir.

Evlilik yaşı eskiden erkeklerin on beş, kızların on dört yaşını doldurmalarıyla mümkün hale geliyordu. Ancak günümüzde eğitim ve iş imkânlarına göre evlilik yaşı belirlenmektedir.

Düğünlerde yemek önemlidir. Yemeğin iyi olmaması ya da gelen misafirlerin aç kalması düğün sahibi için onur kırıcıdır. Eski Türklerde düğün yemeğine gösterilen özen burada da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca düğünler sosyal yardımlaşmanın, dayanışmanın da sergilendiği en güzel pratiklerden biri olarak karşımıza çıkar.

Düğünde bayrak dikme-bayrak kaldırma, bağımsızlığın aileyle başladığının göstergesi olarak önem kazanmaktadır. Bayrak bağımsızlığın sembolüdür yeni kurulan aile de bağımsız olacaktır. Dikilen bayrakla bu herkese ilan edilir.

Gelin indirme sırasında gelinin başından atılan saçı yine bütün Türk dünyasında karşımıza çıkan bir uygulamadır. Kansız kurban ayininin bir kalıntısı olarak karşımıza çıkan saçı İslamiyet öncesi gelinin atının yelesine ve kuyruğuna kımız saçma olarak uygulanırken İslamiyet sonrası bunu yerini kuru üzüm, şeker, leblebi ve bozuk para almıştır.

Sahada yaptığımız çalışmada ve yaptığımız araştırmanın sonucunda yöre halkının binlerce yıllık Türk kültür ve inanışını yaşatmak için ellerinden geleni yaptıkları ve köydeki geçiş ritüellerinin eski Türk geleneklerini büyük ölçüde muhafaza ettiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Akbulut, S. (2002). Karabük ili Safranbolu ilçesindeki doğum, adet ve inanmaları. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler,* 1-16, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akman, A. (2002). Artvin'in bazı yerlerinde evlenme gelenekleri üzerine bir inceleme. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akyüz, K. (1976). Yozgat'ta evlenme adetleri. *I. Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri.* Ankara,

Şarkışla. *Anabritannica Ansiklopedisi XXIX. Cilt,* 1994.

Aslanoğlu, İ. (1998). Çubuk yöresi Aleviliğinde dâr kurbanı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 6, 11-34.

Aslanoğlu, İ. (1967), *Âşık Veysel IV*. Sivas: Ata Kitabevi.

Bozyiğit, A. E. (1987). Düğünlerimizde bayrak geleneği. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV*, 67-84, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Denizli, H. (1998). *Sivas tarihi ve anıtları*. Sivas.

Erdentuğ, N. (1991). Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde evlenme görenekleri ve törenleri I*. Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, (derl.: B. Dikeçligil - A. Çiğdem), 319-327, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Ergin, M. (1988). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı,* C. I, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Gündüz, K. (1999). *Ortaköy tarihi ve soyağacı*. Ankara.

Güngör, H.-Argunşah, M. (2002), *Gagauz Türkleri (tarih-dil-folklor ve halk edebiyatı).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnan, A. (1972). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Basımevi.

İnan, A. (1999). *Makaleler ve incelemeler II*. Ankara: TTK Basımevi.

İnan, A. (1976). *Eski Türk dini*. Ankara: TTK Basımevi.

Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri. Ankara:* Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kalafat, Y. (1996). *İslamiyet ve Türk halk inançları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kalafat, Y.(1996). *Karşılaştırmalı Bayır–Bucak Türkmen halk inançları.* Ankara: Asam Yayınevi

Kalafat, Y. (1998). Karakalpak Türklerinde halk inançları. *Milli Folklor*, 5(40), 11-14.

Kalafat, Y. (2000). *Güney Kafkasya sosyal antropoloji araştırmaları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Köksal, H. (1987). İzmir ve çevresindeki yatırlar ve bunlara bağlı olarak yaşayan inançlar. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri: Gelenek – Görenek ve İnançlar*, C. 4, 227-237. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Küçük, A. (1987). Erzincan ve çevresindeki halk İnanışlarına toplu bakış. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri: Gelenek – Görenek ve İnançlar,* C. 4, 241-255, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Koşay, H. (1944). *Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme*. Ankara: Maarif Vekilliği.

Ögel, B. (1971). *Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: MEB Yayınları.

Ögel, B. (1991). *İslamiyet'ten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.

Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar.* C. 2, 6. Baskı. Ankara: TTK Basımevi.

Öztelli, C. (1966), Albastı, alkarısı, koruma ve tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, 10(18), 261-264.

Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Selçuk, A. (2012). *Anşa Bacılılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Şimşek, E. (2003). Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta evlenme adetleri. *Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu, (*Osmaniye, 4–5 Ocak 2003), 11-35, Osmaniye.

Tezcan, M. (1998). *Türk kültüründe başlık parası geleneği (kültürel antropolojik yaklaşım).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Turan, A. (1992). *Türk kültürü araştırmaları/Doğu ve Güneydoğu Anadolu II*. Ankara: TTK Basımevi.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (2012). Ankara.

Yasak, İ. (1997). *Sivas ili*. Sivas.

Ziya Gökalp. (1995). *Türk medeniyet tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Hasan Türkyılmaz, Ortaköy doğumlu, 1934, okur-yazar, işçi emeklisi (Görüşme: 02.02.2019)

KK-2: Süleyman Öztok, Ortaköy doğumlu, 1950, okur-yazar, memur emeklisi, (Görüşme: 02.02.2019)

KK-3: Teslime Öztok, Ortaköy doğumlu, 1954, okur-yazar, ev hanımı, (Görüşme: 02.02.2019)

KK-4: Kemal Yalçıner, Ortaköy doğumlu, 1955, okur-yazar, kamuda çalışıyor, (Görüşme: 03.02.2019)

KK-5: Nazım Sayılgan, Ortaköy doğumlu, 1961, okur-yazar, köy muhtarı, (Görüşme: 03.02.2019)

KK-6: İsmihan Sayın, Ortaköy doğumlu, 1957, okur-yazar, ev hanımı, (Görüşme: 03.02.2019)

KK-7: Ali Dinçal, Ortaköy doğumlu, 1958, okur-yazar, (Görüşme: 03.02.2019)

KK-8: Kemal Gündüz, Ortaköy doğumlu, 1944, okur-yazar, (Görüşme: 03.02.2019)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/*Permissions and Ethics Committee Certificate*: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/*Declaration of Conflicting Interests*: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Katkı Oranı Beyanı/*Author Contributions:* Makaleye Çiçek Topçu'nun katkısı %55, Ulvi Topçu'nın ise %45'tir. / *Çiçek Topçu's contribution to the article is 55%, while Ulvi Topçu's is 45%.*